

versus passieve toestemming, of anonimiseren), worden hier kritisch geëvalueerd. Er komen ook creatieve ideeën aan bod, zoals kinderen zelf controle geven over opnameapparatuur, het gebruik van foto's of film, of het gebruik van een 'schuddebuikdoosje' bij jonge kinderen (6-7-jarigen). Dat laatste is een doosje met dichtgevouwen papertjes met afbeeldingen, waarbij kinderen beurtelings met het doosje schudden, een afbeelding trekken en erover vertellen, waardoor men zicht krijgt op hun perspectief of beleving.

Het valt me op dat participatief onderzoek bij kinderen en jongeren weinig wordt toegepast in de wetenschappelijke studies die in *Kind en Adolescent* worden gepubliceerd. Uiteraard past deze methode niet bij elke te beantwoorden onderzoeksvraag, maar dit boek stimuleert misschien om deze optie in de toekomst te overwegen.

Scharloo, A., Ebbers, S., & Spijker, M. (2014). *SOS - Snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een verstandelijke beperking. Een praktisch handboek*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.. ISBN 978 90 368 0327 4, 220 p., € 34,50.

Han Spanjaard

Seksueel misbruik komt veel voor bij kinderen en volwassenen met een (lichte) verstandelijke beperking. Veel vaker dan bij anderen. De gevolgen van seksueel misbruik voor een slachtoffer hangen onder andere af van de duur en ernst van het misbruik, de mate van dwang en geweld, de relatie en de mate van machts-

verschil met de pleger(s) en de reactie van derden na onthulling. Bij mensen met een (licht) verstandelijke beperking komen dezelfde traumasymptomen voor als bij mensen zonder een beperking. Wel is er relatief vaker sprake van dissociatieve klachten en zijn de klachten en angsten sterker gelinkt aan de ontwikkelingsleeftijd dan aan de kalenderleeftijd.

De eerste reactie en opvang na onthulling van seksueel misbruik is cruciaal voor het vervolg. Opeens ligt er een geheim op tafel dat veel heftige emoties oproept en waarbij veel partijen betrokken zijn. De stressreacties van slachtoffers na onthulling zijn zeer divers, zoals vermijding of terugtrekking, verhoogde prikkelbaarheid en/of herbeleving. De grootste zorg is het stoppen van het misbruik en de veiligheid van alle betrokkenen. Een snelle en adequate opvang voor het slachtoffer en zijn/haar systeem (ouders en andere naasten), maar ook voor betrokken hulpverleners, vermindert de kans op de ontwikkeling van een post-traumatische stressstoornis en andere psychische klachten.

Dit gegeven heeft de auteurs op het spoor gezet het sos-programma te ontwikkelen: snelle opvang bij seksueel misbruik van mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Het programma richt zich op drie doelgroepen: het slachtoffer, de ouders en betrokken hulpverleners. Voor iedereen bestaat het programma uit vier sessies, afgestemd op elk van de doelgroepen. De eerste bijeenkomst vindt zo snel mogelijk na de onthulling plaats, de tweede bijeenkomst een week later, de derde bijeenkomst drie weken later en de follow-upbijeenkomst na twee maanden. De eerste twee bijeenkomsten zijn gericht op het bespreken van wat er gebeurd is en welke steun en begeleiding het slachtoffer nu nodig

Drs. H. J. M. Spanjaard is psycholoog, onderzoeker, ontwikkelaar en trainer.
E-mail: han.spanjaard@planet.nl.

heeft; de werkwijze en inhoud is afgestemd op het niveau en de achtergrond van het slachtoffer. De derde bijeenkomst is een gezamenlijke bijeenkomst: er wordt eerst gesproken over het seksuele misbruik en de gevolgen, daarna wordt een 'samen staan we sterk'-opdracht uitgevoerd om het ervaren isolement te doorbreken en de cliënt te laten ervaren dat iedereen samenwerkt om het misbruik 'draagbaar' te maken. Wanneer nodig kan in aanvulling op het sos-programma aanvullende traumabehandeling worden ingezet.

In de sos-bijeenkomsten is het belangrijk te praten over het seksuele misbruik en wat er feitelijk gebeurd is. Dit staat echter haaks op wat de politie vraagt wanneer er sprake is van aangifte en een daarop volgend politieonderzoek. De auteurs raden in dat geval aan, totdat het verhoor heeft plaatsgevonden, niet te praten over wat het slachtoffer feitelijk overkomen is. Daarmee is het probleem echter niet opgelost. Het proces dat volgt na aangifte is vaak emotioneel zwaar, duurt vaak lang en de uitkomst is ongewis. Juist bij seksueel misbruik leidt een aangifte vanwege gebrek aan bewijs lang niet altijd tot een veroordeling.

Het handboek sos is geschreven voor gedragsdeskundigen, maar ook interessant voor (psycho)therapeuten, maatschappelijk werkers, gezinsvoogden en ambulante en gezinsbegeleiders die werken met kinderen en/of volwassenen met een (lichte) verstandelijke beperking. Het boek bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat achtergrondinformatie over seksueel misbruik en trauma(verwerking) bij mensen met een (licht) verstandelijke beperking en de wettelijke kaders die van belang zijn. De auteurs zijn er goed in geslaagd de actuele kennis en theorieën omtrent deze onderwerpen kort en bon-

dig zonder verlies van belangrijke details te presenteren. Het tweede deel heeft een praktische insteek en beschrijft de draaiboeken en de 'hulpboeken' voor de opvang van slachtoffers met uiteenlopende ontwikkelingsniveaus, ouders en hulpverleners. In een apart hoofdstuk worden verschillende werkvormen en werkbladen gepresenteerd.

Beide delen van het boek zijn zeer leeswaardig en bevatten veel relevante informatie en bruikbare werkvormen en werkbladen. Door de gekozen opbouw is er wel onnodig vaak herhaling van dezelfde informatie en (ook letterlijk) dezelfde tekstpassages. Apart is dat de auteurs de Signs of Safety-aanpak niet noemen. Door het gebruik van nagenoeg dezelfde afkorting (sos versus SoS), zouden men kunnen denken dat het om hetzelfde gaat. De uitgangspunten van SoS en sos liggen in elkaars verlengde, maar het gaat qua doelstelling, doelgroep en werkwijze wel degelijk om verschillende programma's.

Solomon, A. (2013) *Ver van de boom. Als je kind anders is.* (Oorspronkelijke titel: *Far from the tree*, vertaling: Chiel van Soelen, Pieter van der Veen, Jos den Bekker, Graa Boomsma). Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers. ISBN 978 90 468 1565 6 1, 1054 p., € 49,95.

Eduard Klapwijk

Hoewel ieder kind uniek is, deelt het veel eigenschappen met zijn ouders. Andrew Solomon beschrijft in *Ver van de boom* kinderen die op een bepaalde manier totaal anders zijn dan hun ouders.

E.T. Klapwijk is promovendus bij Curium-LUMC.
E-mail: E.T.Klapwijk@curium.nl.